

BEZDOMNOŚĆ - WYZWANIE W ZAKRESIE POMOCY SPOŁECZNEJ DLA POLSKICH MIAST

dr Monika Sidor

Wstęp

W Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej wskazuje się, że każdy obywatel UE ma prawo do pomocy społecznej i mieszkaniowej kiedy jest pozbawiony wystarczających środków finansowych, aby zapewnić sobie godną egzystencję (art. 34)[1]. Prawo do mieszkania jest zatem prawem podstawowym jednostki. W polskiej Konstytucji również podkreśla się to prawo, a także wskazuje obowiązki administracji publicznej zmierzające do zapobiegania bezdomności[2]. W praktyce, zgodnie z zasadą decentralizacji oraz pomocniczości zwalczaniem tego zjawiska zajmują się podmioty będące najbliżej problemu.

Celem analizy jest scharakteryzowanie zjawiska bezdomności i wskazanie wyzwań z nim związanych. W pierwszej kolejności opracowanie ma odpowiedzieć na pytanie o to, czym jest bezdomność i jaka jest skala jej występowania w Polsce? Następnie, jakie są podstawy prawne i podmioty podejmujące działania w tym obszarze? Ponadto, jakie pojawiają się dylematy, które mogą towarzyszyć realizacji zadań związanych z pomocą społeczną dla osób znajdujących się w kryzysie bezdomności? Aby odpowiedzieć na tak zadane pytania, oparto się na przepisach prawnych, raportach i opracowaniach wtórnych. Ważnym uzupełnieniem są wywiady pogłębione ustrukturalizowane przeprowadzone przez autorkę[3]. W analizie posłużono się metodą opisową, jakościową oraz studium przypadku. Autorka skoncentrowała się na kilku miastach, biorąc pod uwagę ich ciekawe doświadczenie i podejście w zwalczaniu tego zjawiska. Jednocześnie nie opisano w pracy wszystkich instrumentów, które są wykorzystane przez samorząd miejski, bo nie pozwala na to objętość opracowania. Poddany analizie typ gminy – tzn. gminy miejskie został wybrany, gdyż to przede wszystkim w tych jednostkach samorządu terytorialnego mieszkają osoby bezdomne.

[1] Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2016/C 202/02).

[2] Obecnie używa się terminologii, zgodnie z którą określa się zjawisko bezdomności jako "pozostawanie w kryzysie bezdomności".

[3] Wywiady zostały przeprowadzone z wysokimi rangą urzędnikami odpowiedzialnymi za kreowanie pomocy społecznej w Ministerstwie Rodziny, [Pracy] i Polityki Społecznej oraz Urzędzie Miasta st. Warszawy w 2019 roku. Dobór zatem rozmówców nie był przypadkowy. Wykorzystano również jeden z kilku wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami organizacji pozarządowej, które działają na rzecz osób bezdomnych.

Kim jest osoba bezdomna?

Według polskiego prawodawstwa osobą bezdomną jest osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym i niezameldowana na pobyt stały w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, a także osoba, która pomimo zameldowania nie ma możliwości zamieszkania w tymże lokalu (art. 6)[4].

W uproszczony, ale jednocześnie zawężający sposób można stwierdzić, że są to osoby po prostu pozbawione dachu nad głową. W ujęciu statystycznym, które pokazuje liczbę osób bezdomnych w Polsce, spisem są objęte osoby znajdujące się w placówkach instytucjonalnych (tj. schroniska dla osób bezdomnych, noclegownie, szpitale, hospicja, zakłady karne, ogrzewalnie, ośrodki interwencji kryzysowej, domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiety w ciąży czy specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie) oraz poza placówkami instytucjonalnymi (tj. pustostany, domki i altany działkowe, miejsca niemieszkalne: ulice, klatki schodowe, dworce, piwnice). Biorąc pod uwagę te wszystkie miejsca liczbę osób bezdomnych w 2019 r. w Polsce oszacowano na 30.330 i jak wskazano w raporcie Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (obecnie Rodziny i Polityki Społecznej) utrzymuje się tendencja malejąca w porównaniu z 2017 roku (wówczas było ich 33408)[5]. Wydaje się, że jest to optymistyczny trend, jednak po rozmowie z urzędniczką z Wydziału Pomocy Społecznej z Warszawy, gdzie jest jeden z najwyższych w Polsce odsetek osób bezdomnych, nie do końca można stwierdzić, że stolica odnotowuje spadek liczby osób bezdomnych. Jest to raczej labilna sytuacja[6]. Potwierdzeniem tego są badania ekspertów European Social Policy Network (ESPN) dotyczące zwalczania bezdomności i wykluczenia mieszkaniowego w Europie. Tylko w czterech z 28 państw europejskich liczba osób bezdomnych w ostatnich latach nie wzrasta. W Finlandii maleje, w Chorwacji i w Polsce sytuacja jest zmienna, a w Portugalii obserwuje się stabilizację (ani nie wzrasta, ani nie maleje)[7].

Określenie liczby osób bezdomnych jest uzależnione od zdefiniowania tego zjawiska. Nie da się bowiem bezdomności oddzielić od wykluczenia mieszkaniowego. W Europejskiej Typologii Bezdomności i Wykluczenia Mieszkaniowego (ETHOS) przyjęto szerokie kategorie bezdomności. Oprócz zatem osób bez dachu nad głową (mieszkanie w miejscach publicznych, przebywanie w noclegowniach), sklasyfikowano także osoby:

- bez miejsca zamieszkania (schronisko dla bezdomnych, zakwaterowanie dla uchodźców i imigrantów, opuszczających instytucje),
- osoby niebezpiecznie zakwaterowane (bez umowy najmu, z nakazem eksmisji, zagrożone przemocą),
- osoby nieodpowiednio zakwaterowane (konstrukcje tymczasowe, mieszkania substandardowe, skrajnie przeludnione)[8].

Tak szerokie ujęcie wskazuje, że problem bezdomności, a także zagrożenie nią jest znacznie szersze i dotyka znacznie więcej osób i rodzin niż wynika to ze statystyk. Oznacza to również, że oprócz samej bezpośredniej pomocy społecznej ważna jest też odpowiednia polityka mieszkaniowa.

[4] Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, 2270, z 2022 r. poz. 1, 66).

[5] *Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych - Edycja 2019*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019>, dostęp 30.01.2022.

[6] „Jeśli porównamy badanie z 2015, 2017 i badanie z 2019, no to rzeczywiście mamy w tym roku obniżkę o 200 osób. Wcześniej mieliśmy ok. 2700 a teraz mamy na poziomie 2500 ale jeszcze wcześniej 1900. Natomiast my nie traktujemy, że tu nastąpił jakiś gwałtowny spadek, bo ten poziom jest właściwie podobny. Ta różnica w skali Warszawy jest nieduża. Raczej bierzemy pod uwagę to że ta bezdomność się utrzymuje”. (w:) Wywiad 2 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem Urzędu Miasta w Warszawie, 12 września 2019 r.

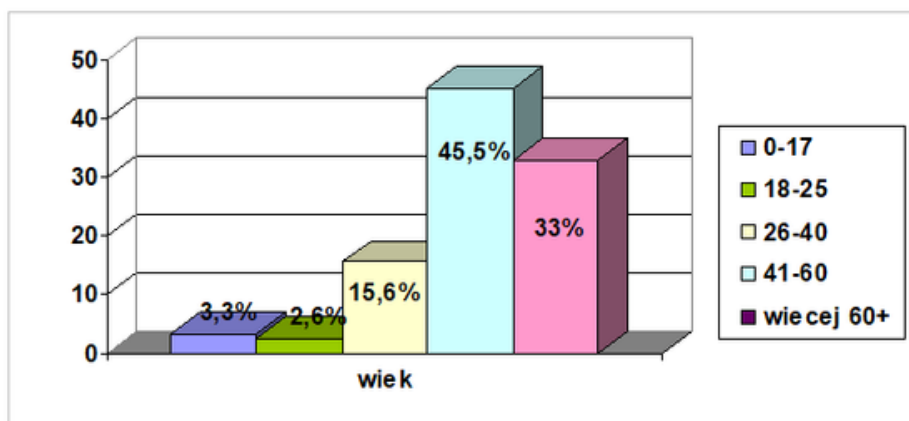
[7] I. Baptista, E. Marlier, *Fighting Homelessness and Housing Exclusion in Europe. A Study of National Policies*. European Social Policy Network (ESPN), 2019, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21629&langId=en>, dostęp: 30.01.2021.

[8] Bezdomność i wykluczenie mieszkaniowe w Polsce, newsletter@bezdomność.edu.pl (broszura).

W polskiej charakterystyce osób bezdomnych dominują dwie cechy. Po pierwsze, **osoby doświadczające bezdomności to głównie mężczyźni (83,6%)**. Po drugie, **najwięcej osób bezdomnych jest w województwach najbardziej zurbanizowanych, czyli mazowieckim (4278), śląskim (4255) i pomorskim (3014)**. Problem bezdomności, w szczególności bezdomności bez dachu nad głową, dotyczy głównie miast. Jest to zatem wyzwanie, z którym mierzą się władze samorządowe, ale nie tylko one uczestniczą w rozwiązywaniu tego istotnego problemu społecznego.

Analizując dane społeczno-demograficzne osób bezdomnych oprócz powyższej cechy dotyczącej płci, możemy wskazać, że większość z nich jest powyżej 41 roku życia. Na poniższym wykresie przedstawiono podział wiekowy, na którym najczęściej osoby w kryzysie bezdomności są w wieku 41-60 lat. W badaniu przeprowadzonym w 2017 r. również osoby w tej kategorii wiekowej występowały najczęściej w stosunku do pozostałych[9]. Ponadto, można też zauważyć, iż drugą grupę osób bezdomnych stanowią osoby powyżej 60 roku życia. Oznacza to, że ta społeczność składa się głównie z osób starzejących się i starszych. Niepokoi z tej statystyki obecność dzieci i młodzieży wśród osób bezdomnych. Stanowią one 3,3% populacji badanej, ale wydaje się, że nie powinny one w ogóle znaleźć się w tym zestawieniu. Celem polityki społecznej państwa jest zapewnienie równego startu życiowego. W tym przypadku trudno mówić bezpiecznym starcie w dorosłość. Jeśli nawet ci młodzi ludzie są przy jednym z rodziców np. w domach samotnych matek, to jednak celem polityki społecznej w każdej gminie powinno być jak najszybsze zapewnienie im mieszkania socjalnego.

Wykres 1. Wiek osób w kryzysie bezdomności

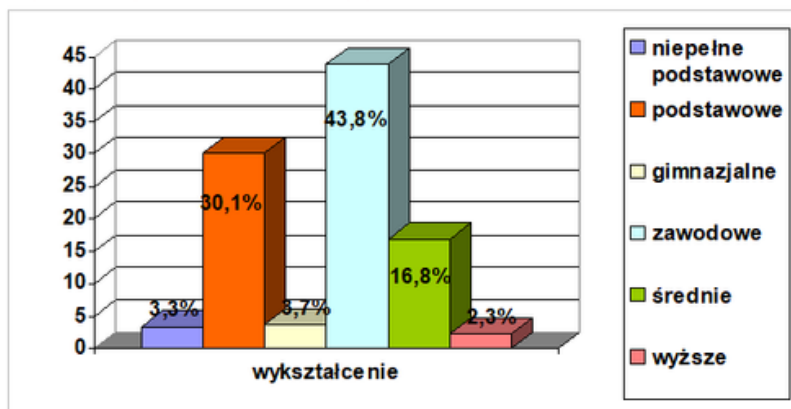
Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych - Edycja 2019*, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019>, dostęp 30.01.2022.

Wykształcenie osób bezdomnych, jak przedstawiono na wykresie 2, jest bardzo różnorodne, choć przeważają osoby, które ukończyły szkołę zawodową. W 2017 r. również była taka tendencja[10]. Wykształcenie jest połączone z rynkiem pracy. W obecnej sytuacji kiedy poziom bezrobocia jest niski osobom z tego typu wykształceniem, o ile są zdolne do pracy, łatwiej znaleźć pracę. Jest to powodem tego, iż zjawisko bezdomności w 2019 r. było mniejsze w porównaniu do 2017 roku. Z kolei osoby legitymujące się wykształceniem niepełnym podstawowym – to grupa dzieci i młodzieży ujęta w statystykach.

[9] *Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (8/9 luty 2017)*. Materiały informacyjne, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2017, s. 27.

[10] Tamże

Wykres 2. Wkształcenie osób w kryzysie bezdomności

Źródło: Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych - Edycja 2019, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019>, dostęp 30.01.2022.

Z analizy danych społeczno-demograficznych zarówno z 2017 r. jak i z 2019 r. wynika, że **statystyczna osoba w kryzysie bezdomności jest mężczyzną w wieku 41-60 lat i ma wykształcenie zawodowe**. Nie są niestety dostępne informacje o jednej z podstawnych cech tj. o stanie cywilnym. Warto dodać, że najczęstszą podawaną przyczyną bezdomności były w 2019 r. konflikty rodzinne (32,2%), następnie uzależnienia, w tym głównie od alkoholu (28%), potem eksmisja lub wymeldowanie z miejsca zamieszkania (26,3%), a na końcu rozpad związku (18,4%)[11].

Biorąc pod uwagę przyczynę bezdomności zauważyć można różnicę pomiędzy dwoma badaniami: z 2017 r. i 2019 r. We wcześniejszym okresie pierwszą wskazaną przyczyną była eksmisja[12]. Różnica widoczna jest również w odniesieniu do czasu pozostawania w kryzysie bezdomności. W 2017 r. statystycznie dominowały osoby pozostające w nim nie dłużej niż 2 lata[13], a w 2019 r. tego typu osoby stanowiły niecałą jedną czwartą populacji (23,35%). Najwięcej osób wskazało, że pozostają w kryzysie bezdomności w okresie od 5 do 10 lat (27,84%). Trzecie wskazanie to okres pomiędzy 2 a 5 lat (22,03%)[14]. Nie są to satysfakcjonujące dane. Im osoba krócej przebywa na ulicy, tym łatwiej jej wyjść z sytuacji, w której się znalazła. Trudniej jest niestety jeśli ten okres się przedłuża.

Podmioty odpowiedzialne za zwalczanie bezdomności

Prawa obywatela związane z zaspokojeniem potrzeb mieszkaniowych są zagwarantowane w Konstytucji RP. Celem zapobiegania zjawiskom bezdomności **władze publiczne są zobowiązane do wspierania budownictwa socjalnego** (art. 75)[15]. W myśl zasady pomocniczości zadania publiczne powinny być realizowane najbliżej obywatela, czyli na poziomie najbliższej wspólnoty terytorialnej. Stąd też wynika obowiązek gminy do posiadania mieszkań socjalnych dla mieszkańców o niskich dochodach, określenia polityki czynszowej i możliwości obniżania czynszu, a także analizowania potrzeb oraz planów remontów i modernizacji wynikających ze stanu technicznego budynków i lokali należących do gminy[16].

[11] Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych - Edycja 2019...

[12] Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (8/9 luty 2017).... s. 27.

[13] Tamże.

[14] Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych - Edycja 2019...

[15] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).

[16] Ustawa z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 611, z 2021 r. poz. 11, 1243).

Wydaje się jednak, że gminy nie prowadzą szerokiej polityki mieszkaniowej, na co w swojej analizie zwracała uwagę Iwona Sagan[17]. Ponadto z danych GUS wynika, że gminy mają do dyspozycji 5,8% mieszkań spośród wszystkich zasobów mieszkaniowych w Polsce[18]. Głównie są to mieszkania socjalne, a chętnych jest więcej niż możliwości.

Nie oznacza to, że osoby i rodziny, które oczekują na przyznanie im mieszkania automatycznie stają się osobami bezdomnymi, bez dachu nad głową. Istnieje możliwość wynajęcia mieszkania na zasadach komercyjnych lub zamieszkania czasowo u przyjaciół lub rodziny. **Znalezienie się na tzw. ulicy jest wynikiem wykluczenia, zarówno fizycznego (brak zabezpieczenia przed niekorzystnymi warunkami fizycznymi), prawnego (brak prawa do lokalu), jak i społecznego (brak możliwości czerpania satysfakcji z relacji społecznych)**[19].

Nawet jeśli gmina nie ma możliwości zapewnienia takim osobom mieszkania, istnieją inne zadania własne o charakterze obowiązkowych, które wynikają z Ustawy o pomocy społecznej tj. udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym, a także przyznawanie różnego rodzaju zasiłków (art. 17)[20].

Na uwagę zasługuje możliwość przyjęcia przez samorząd dokumentu, w którym zobowiązuje się do przestrzegania praw osób dotkniętych kryzysem bezdomności. Pierwszym miastem w Polsce, które przyjęło ten dokument, promowany przez *Housing Rights Watch* i *European Federation of National Organisations Working with the Homeless* (FEANTSA) jest **Gdańsk**. W pracę nad nim zostało zaangażowanych wiele podmiotów tj. Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, Wydział Rozwoju Społecznego UMG, Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego UMG, Komenda Miejska Policji, Straż Miejska, Wydział Gospodarki Komunalnej UMG, Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta, Towarzystwo Wspierania Potrzebujących „Przystań”, Stowarzyszenie Resocjalizacyjno-Opiekuńcze „Prometeusz”, Caritas Archidiecezji Gdańskiej oraz Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności. **Nad przyjętą przez Radę Miasta Gdańska w dniu 27 lutego 2020 roku Gdańską Kartą Praw Osób Bezdomnych pracowały i opiniowały ją również osoby dotknięte tym kryzysem, przebywające w placówkach**[21].

W treści **Gdańskiej Karty Praw Osób Bezdomnych** władze miasta zobowiązują się do realizacji następujących praw:

1. Osoba bezdomna ma prawo wyjść z bezdomności, a ułatwieniem tego jest odpowiednia polityka mieszkaniowa, w której władze miasta we współpracy z odpowiednimi organami administracji publicznej dążyć będą do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych;
2. Jeśli zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych nie jest możliwe w danym czasie, władze miasta z innymi organami są zobowiązane do zapewnienia osobom doświadczającym bezdomności schronienia z obowiązującymi standardami i zadbać o taką liczbą tych miejsce, aby nikt nie został bez dachu nad głową i własnego łóżka;
3. W przestrzeni publicznej osoby bezdomne mają prawo do swobodnego poruszania się bez większych ograniczeń, które są stosowane dla wszystkich;
4. W zakresie dostępu do świadczonych usług władza miasta powinny zapewnić, aby pracownicy szanowali wszystkich, bez uprzedzeń, że ktoś jest osobą bezdomną;
5. Problematyczne dla osób doświadczających bezdomności jest posiadania adresu do korespondencji, dlatego władze miasta są zobowiązane do udostępnienia takiego adresu; jeśli taka potrzeba jest niezbędna (np. do pracy);

[17] I. Sagan, Mieszkalnictwo jako narzędzie samorządowej polityki lokalnej, „Opinie i komentarze”, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego, Warszawa 2021.

[18] Rocznik Statystyczny Województw 2019 - Główny Urząd Statystyczny, red. D. Rozkrut, Warszawa 2020.

[19] Bezdomność i wykluczenie mieszkaniowe w Polsce, newsletter@bezdomność.edu.pl (broszura).

[20] Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, 2270, z 2022 r. poz. 1, 66).

[21] O. Schneider, RMC. Gdańsk przyjął Kartę Praw Osób Bezdomnych. Jako pierwsze miasto w Polsce, <https://www.gdansk.pl/wiadomosci/gdansk-przyjal-karte-praw-osob-bezdomnych-jako-pierwsze-miasto-w-polsce.a.165507>, dostęp 15.01.2022.

6. Celem utrzymania odpowiedniej higieny osobistej przez osoby w kryzysie bezdomności, władze miasta mają zapewnić osobom bezdomnym odpowiednią liczbę urządzeń sanitarnych (prysznic, toalety, a także kran z wodą pitną);
7. Bez względu na wygląd i brak mieszkania, prawo do pomocy ratującej życie, służby zdrowia, pomocy społecznej, policji i straży pożarnej na takich samych warunkach jak wszyscy mieszkańcy;
8. Możliwość uczestniczenia w wyborach poprzez wpis do rejestru wyborców;
9. Prawo do ochrony danych osobowych według obowiązujących przepisów;
10. Prawo do prywatności również w placówkach tymczasowego schronienia;
11. Prawo do podejmowania działań niezbędnych do przetrwania, ale też nie mających charakteru kryminalnego „dążąc do tego, by nikt nie był zmuszony do podejmowania takich czynności uznajemy, że praktyki te same w sobie nie powinny być kryminalizowane”[22].

Kolejnym miastem, które przygotowuje się do przyjęcia podobnego dokumentu jest **Warszawa**. Celem ma być skuteczne przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i dyskryminacji osób bezdomnych.

W **Warszawskiej Karcie Praw Osób Doświadczających Bezdomności** zakłada się:

1. „Prawo do wyjścia z bezdomności na rozwiązaniach opartych o mieszkania,
2. prawo do godnego tymczasowego schronienia,
3. prawo do podejmowania czynności niezbędnych do przetrwania,
4. prawo do korzystania z przestrzeni publicznej i do swobodnego poruszania się w niej,
5. prawo do korzystania z publicznie dostępnych urządzeń sanitarnych,
6. prawo do usług ratujących życie,
7. prawo do udziału w wyborach,
8. prawo do posiadania adresu korespondencyjnego[23].

Warto zaznaczyć, że kartę przygotowują nie tylko stołeczni urzędnicy, ale również organizacje pozarządowe, które są skupione w branżowej Komisji Dialogu Społecznej ds. Bezdomności, zwanej Radą Opiekuńczą. Jak przyznaje jedna z urzędniczek Wydziału Pomocy Społecznej Urzędu Miasta St. Warszawy, system pomocy osobom bezdomnym oparty jest na organizacjach pozarządowych. Miasto zleca zadania organizacjom pozarządowym i – jak przyznaje rozmówczyni – rzadko któraś z tych ofert jest odrzucana[24].

Organizacje pozarządowe zajmują się w większości bezpośrednio osobami w kryzysie bezdomności, które znalazły się na ulicy. Ta pomoc jest wielopłaszczyznowa, tj. streetworking, przygotowanie i wydawanie posiłków, zbiórki ubrań i rzeczy codziennego użytku, projekty informacyjne, organizacja wydarzeń integrujących osoby bezdomne ze społecznością lokalną, np. wspólna Wigilia, wsparcie psychologiczne i duchowe, pomoc doraźna, pomoc w wyrobieniu dokumentów i znalezieniu pracy, pomoc w adaptacji do nowych warunków mieszkaniowych w mieszkaniach treningowych, zapewnienie noclegu i posiłku, a także prowadzenie schronisk dla osób bezdomnych[25]. Obecność organizacji pozarządowych w mieście powoduje, że polityka prowadzona w tym zakresie przez władze miasta nie jest aż takim wyzwaniem, gdyż organizacje często dysponują wieloletnim doświadczeniem i wiedzą ekspercką. Ponadto część organizacji ma charakter ogólnopolski i tworzy sprawnie działającą sieć pomocową np. Stowarzyszenie Monar, Bractwo Św. Alberta, Caritas czy Federacja Polskich Banków Żywności.

[22] Uchwała nr XX/532/20 Rady Miasta Gdańska z dnia 27 lutego 2020 r. w sprawie przyjęcia na terenie miasta Gdańska Karty Praw Osób Bezdomnych.

[23] *Warszawska Karta Praw Osób Doświadczających Bezdomności*, <https://warszawa19115.pl/-/warszawska-karta-praw-osob-doswiadczajacych-bezdomnosci>, dostęp 15.01.2022.

[24] *O charakterze tej współpracy zob. M. Sidor, D. Abdelhafez, Administrative Sciences, NGO–Public Administration Relationships in Tackling the Homelessness Problem in the Czech Republic and Poland.*

[25] Wywiad 2 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem Urzędu Miasta w Warszawie, 12 września 2019 r.

Współpraca pomiędzy samorządem miejskim a organizacjami nie zawsze przebiega płynnie, ponieważ są różne punkty widzenia i zróżnicowane podejście do przyjętych rozwiązań. Dlatego ważne jest, aby istniała w mieście komisja dialogu społecznego. W Warszawie od 29 lat działa rada opiekuńcza, która jest nie tylko organem wspierającym. Na jej forum można wypracowywać wspólne strategie, skonfrontować stanowiska, a także poszukiwać rozwiązań w odniesieniu do zmieniającej się rzeczywistości, również prawnej.

Przykładem zmian prawnych jest wprowadzenie w 2018 r. przez Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej nowych standardów dla noclegowni, schronisk i ogrzewalni. Standardy te w przypadku ogrzewalni są minimalne (jak przedstawiono w tabeli 1), natomiast w przypadku schronisk wymagają również dostosowania budynków. Zrezygnowano z sezonowych noclegowni wprowadzając placówki całoroczne. Ponadto wprowadzono nową formę wsparcia – schronisko dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi. Instytucje te wydają się być po prostu domami pomocy społecznej o obniżonym standardzie[26]. Jest to niewątpliwie wyzwaniem dla organizacji pozarządowych i samorządu miejskiego – prowadzących tego typu placówki.

Tab. 1 Minimalne standardy dla placówek dla świadczącym usługi dla osób bezdomnych

Placówka	Standard świadczonych usług m.in.:
noclegownia	<ul style="list-style-type: none"> - czynna cały rok w określonych godzinach - umożliwienie spożycia posiłku i zapewnienie gorącego napoju - możliwość skorzystania z prysznicy oraz wymiany odzieży - standard obiektu dotyczący wyposażenia pomieszczeń noclegowych, sanitariatów, jadalnia/świetlica, pomieszczenia biurowe, magazyny, pralnia
schronisko	<ul style="list-style-type: none"> - czynna cały rok, można przebywać całodobowo - umożliwienie spożycia posiłku oraz udostępnienie pomieszczeń tak aby samemu można było przygotować posiłek i gorącego napoju - możliwość skorzystania z prysznicy oraz wymiany odzieży, prania i suszenia - standard obiektu dotyczący wyposażenia pomieszczeń mieszkalnych, sanitariatów, kuchnia do przygotowania indywidualnie posiłku, jadalnia/świetlica, pomieszczenia biurowe, magazyny, pralnia i suszarnia, pokój spotkań indywidualnych, pracownia komputerowa
schronisko z usługami opiekuńczymi	<ul style="list-style-type: none"> - czynna cały rok, można przebywać całodobowo - umożliwienie spożycia posiłku w pokoju mieszkalnym, ewentualnie - karmienie oraz udostępnienie pomieszczeń tak aby samemu można było przygotować posiłek i gorącego napoju - możliwość skorzystania z prysznicy (w zależności od potrzeb – pomoc w kąpieli) oraz wymiany odzieży, możliwość prania i suszenia - dużo szerszy zakres świadczonych usług - standard obiektu dotyczący wyposażenia pomieszczeń mieszkalnych, sanitariatów, kuchnia, jadalnia/świetlica, pomieszczenia biurowe, magazyny, pralnia i suszarnia, pokój spotkań indywidualnych
ogrzewalnia	<ul style="list-style-type: none"> - czynna od 1 października do 30 kwietnia w określonych godzinach, ewentualnie całą dobę jeśli nie ma w gminie noclegowni - zapewnienie gorącego napoju - umożliwienie wymiany odzieży - standard obiektu dotyczący wyposażenia pomieszczeń pobytowych (np. krzesło łatwo zmywalne), sanitariatów, pomieszczenia biurowe

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2018 r. w sprawie minimalnych standardów noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych, schronisk dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi i ogrzewalni (Dz. U. poz. 896).

Powyższe przepisy dotyczą zmiany standardów usług świadczonych dla osób bezdomnych. Jednocześnie część ekspertów wskazuje, iż zmianie powinny podlegać również przepisy Ustawy o pomocy społecznej, w której m.in. zawarto wymóg, iż gminą właściwą do przyznania świadczenia osobie doświadczającej bezdomności, w tym również miejsca w schronisku, jest ta, w której była ostatnio zameldowana na pobyt stały (art. 101)[27]. Według dr Adama Płoszki z Zakładu Praw Człowieka Wydziału Prawa i Administracji UW: „Mamy niezyciowe, nieprecyzyjne, a miejscami sztywne przepisy, których trudno przestrzegać. Jednocześnie ciężar odpowiedzialności za ich stosowanie został zrzucony na organizacje pozarządowe. Bo to na nie duże samorzady scedowały organizowanie pomocy bezdomnym. Kierownik schroniska staje więc przed wyborem: albo wyrzuci nielegalnych bezdomnych, albo będzie dalej stosował fortele, by pomóc ludziom i nie narazić się na wielotysięczne kary administracyjne”[28].

[26] Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2018 r. w sprawie minimalnych standardów noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych, schronisk dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi i ogrzewalni (Dz. U. poz. 896).

[27] Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej

[28] Bezdomni niewygodni dla samorządów, „Portal samorządowy z dn. 29 października 2019,

<https://www.portalsamorzadowy.pl/prawo-i-finance/bezdomni-niewygodni-dla-samorzadow.134106.html>, dostęp: 30.01.2020.

Z kolei przedstawiciel administracji samorządowej wskazuje, iż „Cel [przepisów ustawy - od M.S.] jest taki, jeżeli osoba ma gdzieś możliwość powrotu i uregulowania swojej sytuacji, żeby nie być osobą bezdomną, to to są takie działania, żeby tamten OPS [Ośrodek Pomocy Społecznej - od M.S.] z tego miejsca pochodzenia, o tym wiedział i rozpoczął te działania. To nie jest sztuka, że my wszystkich weźmiemy do instytucji warszawskich. My doraźnie to wyżywienie, czy ten nocleg my zapewniamy ale docelowo wyjść z bezdomności to nie jest takie proste, w związku z czym te gminy pochodzenia powinny też partycypować i widzieć tak swoje zadanie[29]”.

Należy zatem zauważyć, iż dochodzi w tym miejscu do pewnej kolizji prawnej i rzeczywistej pomiędzy dwoma gminami. Jak wskazuje Ministerstwo Rodziny, [Pracy] i Polityki Społecznej: „Podstawowe wsparcie świadczone osobom bezdomnym finansowane jest z budżetu gmin, gdyż zgodnie z ustawą o pomocy społecznej udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozbawionym należy do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym”[30]. Powstaje pytanie o to, której gminy to dotyczy? Prawnie jest to gmina, w której osoba bezdomna jest zameldowana, ale co, gdy faktycznie osoba doświadczająca bezdomności mieszka w innej gminie od 5, 10 czy 15 lat? Staje się zatem mieszkańcem i jednocześnie klientem pomocy społecznej w miejscu przebywania. Co więcej, obecnie przy braku wymogu meldunkowego, trudno jest to jednoznacznie ustalić.

Problem pojawia się także w kontekście ustalenia podmiotów zajmujących się zwalczaniem bezdomności. Przede wszystkim są to gminy i organizacje pozarządowe, ale działania prawne i w niewielkim stopniu programowe podejmuje również administracja rządowa. Ministerstwo Rodziny, [Pracy] i Polityki Społecznej wspiera samorządy w realizacji ich ustawowego zadania, m.in. poprzez program pn. Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym (w poprzednich latach Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności). Corocznie przeznaczane są na niego środki w wysokości ok. 6 mln zł. W 2018 r. roku, dzięki dodatkowym funduszom przekazano łącznie ponad 11 mln zł[31].

Począwszy od 2009 r., z inicjatywy Ministra Rodziny, [Pracy] i Polityki Społecznej, choć pomysł należał do Pomorskiego Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności[32], przeprowadzane jest co dwa lata Ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych. „Na podstawie wyników badania oraz sprawozdania rocznego sporządzane jest raz na dwa lata Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz osób bezdomnych w województwach, w którym analizowane są wymiar oraz skuteczność pomocy udzielanej osobom bezdomnym. Powyższy instrument służy zrozumieniu znaczenia interwencji w poszczególnych obszarach w odniesieniu do istniejącej sytuacji, potrzeb i konkretnych narzędzi polityki krajowej”[33].

Warto dodać, że na poziomie krajowym nie istnieje strategia walki z problemami bezdomności. W Raporcie ERPN zaleca się, aby tego typu dokument powstał, również po to, by kompleksowo walczyć z bezdomnością. Na poziomie ogólnopolskim od 2018 r. istnieje **program Pokonać bezdomność**, którego celem jest inspirowanie i wspieranie w przeciwdziałaniu bezdomności oraz poszukiwanie nowych metod pracy z osobami bezdomnymi. Działania Ministerstwa są jednak tylko wspierające, a rzeczywista praca odbywa się na poziomie lokalnym. Nie wydaje się, by tego typu strategia w obecnej sytuacji była potrzebna zważywszy, iż zjawisko wędrującej bezdomności nie jest aż tak widoczne, tzn. osoby raczej zmieniają miejsca w obszarze danego miasta, a nie podróżują po całej Polsce.

[29] Wywiad 1 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem Urzędu Miasta w Warszawie, 12 września 2019 r.

[30] Wywiad przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Spraw Socjalnych w Polsce MRPiPS, 12 września 2019 r.

[31] Tamże.

[32] Szerzej: <http://www.pfwb.com.pl/kim-jestesmy/czym-jest-forum/>, dostęp: 20.01.2022.

[33] Wywiad przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Spraw Socjalnych w Polsce MRPiPS, 12 września 2019 r.

[34] Wywiad przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Spraw Socjalnych w Polsce MRPiPS, 12 września 2019 r.

Dylematy i przyjęte rozwiązywania przeciwdziałające zjawisku bezdomności

Kilka lat temu ówczesny prezydent miasta Nowej Soli Wadim Tyszkiewicz (obecnie senator) zamieścił – według niektórych kontrowersyjny – wpis na Facebooku wraz ze zdjęciami. Napisał: „Czy dalej pomagać tym, którzy darowane od miasta mieszkania zamienili w chlew? Tym, którzy wyrwali i sprzedali drzwi, bojłery, kaloryfery, krany i kuchenki? Pomagać im? Co z nimi począć?”[35]. Sprawa dotyczyła dewastacji nowych domów socjalnych przez problematycznych mieszkańców. Po tym wpisie rozpoczęła się medialna debata dotycząca tego, jak szeroko samorząd miejski ma pomagać rozwiązać kryzys bezdomności. W odniesieniu do tej dyskusji W. Tyszkiewicz pisał: „Poruszonym (...) tematem pomocy socjalnej i dewastacją mieszkań wybudowanych przez miasto wywołałem ogólnopolską dyskusję. Problem jest stary jak świat i dotyczy całego kraju, jednak my mieliśmy odwagę głośno o nim powiedzieć (...). Zadałem publicznie, retoryczne pytanie, czy warto pomagać, kiedy niektórzy beneficjenci tej pomocy na nią nie zasługują? Moja odpowiedź jest jasna: warto, ale też trzeba zmienić prawo i mechanizmy przydzielania takiej pomocy. Można oczywiście te osoby eksmitowane umieszczać w budynkach komunalnych obok innych rodzin i lokatorów. Tylko co na to ludzie, którzy mieliby być ukarani takim sąsiedztwem? Można też całkowicie zrezygnować z przydziału mieszkań najbardziej potrzebującym, którzy w bardzo trudnej sytuacji życiowej znaleźli się nie z własnej winy. (...) Czy my nadal będziemy pomagać? Tak, tylko będziemy szukać takich form pomocy, żeby były jak najbardziej skuteczne. Rozdawnictwo prowadzi jeszcze do większej patologii. Będziemy remontować i przydzielać lokale ludziom potrzebującym (w tym roku kolejne 70), ale przede wszystkim tym, którzy na taką pomoc zasługują i rokują na przyszłość. Będziemy pomagać poprzez umożliwianie pracy, choćby w ramach robót publicznych, prac społecznie użytecznych, czy poprzez odpracowywanie zaległości czynszowych”[36]. Przy ograniczonych zasobach wielu miast pojawia się pytanie, w jakim zakresie pomagać osobom, które są tzw. problematycznymi mieszkańcami? Tyszkiewicz zaproponował wypracowanie nowych mechanizmów przyznawania pomocy.

Tymczasem w **Helsinkach** wypracowano rewolucyjną zmianę w podejściu do osób z różnymi problemami, również z uzależnieniami, które doświadczają bezdomności. To nowe podejście jest innowacyjne i odmienne od powyższego stanowiska. Zostało ono wypracowane pod nazwą Housing First. W 2007 r. powołano czteroosobową komisję, która w raporcie końcowym pt. „Twoje nazwisko na drzwiach” zaproponowała dosyć radykalne rozwiązania tzn. zleciła zamknięcie schronisk dla osób bezdomnych, przy jednoczesnym przydzielaniu mieszkania. Powstały bloki, w których osoby doświadczające bezdomności dostają jednopokojowe mieszkania. W bloku mieszkalnym mieszkańcy mogą liczyć na pomoc pracowników socjalnych, pielęgniarki i fizjoterapeuty. Istnieje również przestrzeń wspólna, gdzie mieszkańcy i pracownicy spotykają się celem omówienia najważniejszych spraw, ale także podjęcia trudnych decyzji. Regulamin nie zabrania używek, ale jeśli jakiś mieszkaniec przeszkadza innym, np. stosuje przemoc, to po spotkaniu ostatniej szansy i braku poprawy finalnie może się to skończyć nakazem opuszczenia mieszkania. Rzadko się to jednak zdarza, a efekty programu dla władz fińskich są wysoce zadawalające. W samych Helsinkach w 2008 r. było 600 miejsc w schroniskach i hostelach dla osób bezdomnych, ale w 2016 r. już tylko 52. Koszty reformy w ciągu 10 lat wyniosły ok. 300 mln euro, a największy koszt to budowa oraz przystosowanie 3,5 tys. mieszkań i opłacenie wynagrodzeń 350 pracowników[37].

Wydaje się, że dla samorządów miejskich w Polsce omawiany problem może stanowić istotnie wyzwanie, zarówno pod względem infrastrukturalnym, jak również pod względem zmiany mentalnej. Nie oznacza to jednak, że nie podejmuje się tego tematu.

[35] Wadim Tyszkiewicz: Darowane przez miasto mieszkania zamienili w chlew. Czy dalej pomagać takim ludziom? (opublikowane 1 kwietnia 2015 r.), <https://gazetalubuska.pl/wadim-tyszkiewicz-darowane-przez-miasto-mieszkania-zamienili-w-chlew-czy-dalej-pomagac-takim-ludziom-zdjecia/ar/7486935>, dostęp: 30.01.2022.

[36] W. Tyszkiewicz, Mieszkania socjalne i nie tylko, <https://tyszkiewiczwadim.pl/mieszkania-socjalne-i-nie-tylko/>, dostęp: 30.01.2022.

[37] Ch. Duxbury, *To help the homeless, close a shelter. Radical Finnish program shows results*, „Politico” 2019, <https://www.politico.eu/article/to-help-the-homeless-helsinki-finland-close-a-shelter/>, dostęp: 30.03.2020.

W Warszawie system pomocy społecznej dla osób w kryzysie bezdomności jest obecnie przemodelowywany i jak zaznaczają urzędnicy są podejmowane działania, które mają odejść od przyjętych schematów. Oznacza to, że zmienia się podejście – z instytucjonalnego na rzecz bardziej indywidualnego. To też zmiana charakteru pomocy – od doraźnej do długofalowej i wieloetapowej. Wiąże się to z bardziej indywidualistycznym podejściem, czyli dążeniem do zdobycia jak największej wiedzy o osobie bezdomnej. Jeśli jest uzależniona – skierowanie na terapię. Następnie przydzielenie mieszkania treningowego z „parasolem ochronnym”, czyli wsparciem pracowników socjalnych. A później – przydzielenie mieszkania socjalnego. W 2019 r. Warszawa miała przeznaczyć 20 takich mieszkań dla osób, które ponad 20 lat były w kryzysie bezdomności. Warszawscy urzędnicy nie kryją, że nie jest to ich innowacyjny pomysł, lecz wzory zaczerpnięte z państw skandynawskich[38].

Z kolei Gdynia czerpiąc dobre praktyki z holenderskiego miasta Utrecht, zaadoptowała program przeciwdziałający bezdomności przystosowując go do polskich warunków. Miasto bazuje na metodzie housing first i odejściu od tzw. „drabinki”. Oznacza to, że osoba bezdomna mieszkająca na ulicy kierowana jest do noclegowni, a potem do schroniska. Ważne jest odejście od tego instytucjonalnego schematu. Jak przekonuje Michał Guć – wiceprezydent Gdyni ds. Innowacji – miasto stawia na deinstytucjonalizację, tak aby nie kierować osób potrzebujących do placówek. M. Guć podkreśla: „Przykładowo pobyt osoby w kryzysie bezdomności w schronisku kosztuje od 1200 do 1500 zł, w programie Utrecht kwota ta wynosi średnio 500 zł. Tak samo jest z pieczęcią zastępczą – pobyt w rodzinnym domu dziecka czy rodzinie zastępczej jest wielokrotnie tańszy niż w placówce instytucjonalnej. Mieszkalnictwo chronione (...) daje tym ludziom podmiotowość. My chcemy dać każdej osobie szansę, by zamieszkała sama, miała swój pokój, funkcjonowała samodzielnie, chociaż pod pewną opieką”[39]. W Gdyni dostrzega się już efekty tego nowego podejścia. Na 240 osób, które brały udział w programie Utrecht tylko 25 wróciło do placówek, gdyż nie były w stanie usamodzielnic się, a 80 osób całkowicie zniknęło z systemu pomocy społecznej. Ponadto udało się zlikwidować jedno duże schronisko. Należy też dodać, że w Gdyni objęto programami ostonowymi nie tylko osoby w kryzysie bezdomności bez dachu nad głową i bez miejsca zamieszkania (bezdomność w wąskim rozumieniu), ale także zamieszkałe w mieszkaniach substandardowych. Były to osoby i rodziny potencjalnie zagrożone bezdomnością, zwłaszcza na terenach, które prywatny właściciel chciał przeznaczyć pod nowe inwestycje[40].

Wnioski

Podsumowując należy stwierdzić, iż przed samorządem miejskim stoi co najmniej kilka wyzwań związanych ze zwalczaniem zjawiska bezdomności. Po pierwsze, właściwe zdefiniowanie bezdomności, ponieważ im szersza będzie to definicja tym łatwiej będzie przeciwdziałać bezdomności ukrytej. Po drugie, należy rozwijać współpracę z organizacjami pozarządowymi, które są ważnym partnerem w zwalczaniu zjawiska bezdomności. Po trzecie, należy powołać komisję dialogu społecznego ds. bezdomności (tam gdzie jej jeszcze nie ma), aby harmonizować działania różnych podmiotów zajmujących się świadczeniem pomocy osobom bezdomnym. Po czwarte, należy dostosować część placówek do nowych standardów, które zostały przyjęte przez Ministra Rodziny i Polityki Społecznej. Po piąte, doświadczenie innych państw wskazują, iż sprawdza się metoda housing first, dlatego też należy rozwijać budownictwo socjalne, w tym mieszkania treningowe, chronione. Po szóste, należy zmienić podejście w pomocy społecznej z modelu instytucjonalnego na dezinstytucjonalizację. Po siódme, należy przekonywać mieszkańców do powyższych działań, gdyż jak twierdzi Michał Guć, „Nasza siła tkwi w tym, na ile – jako społeczności lokalne – jesteśmy gotowi, by wzajemnie się wspierać”.

[38] Wywiad 1 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem Urzędu Miasta w Warszawie, 12 września 2019 r.

[39] Michał Guć: Deinstytucjonalizacja jest nie tylko rozwiązaniem lepszym, ale też tańszym [wywiad].

https://publicystyka.ngo.pl/michal-guc-deinstytucjonalizacja-jest-nie-tylko-rozwiazaniem-lepszym-ale-tez-tanszym-wywiad?nws_important=f8ba1286-ff09-43e4-b73d-310000615e9f&utm_source=nws_important&utm_medium=email&utm_campaign=20.01.2022, dostęp: 20.01.2022.

[40] Tamże.

Bibliografia:

- Bezdomność i wykluczenie mieszkaniowe w Polsce, newsletter@bezdomność.edu.pl (broszura).
- Bezdomni niewygodni dla samorządów, „Portal samorządowy z dn. 29 października 2019, <https://www.portalsamorzadowy.pl/prawo-i-finanse/bezdomni-niewygodni-dla-samorzadow,134106.html>, dostęp: 30.01.2020.
- Duxbury, Ch., To help the homeless, close a shelter. Radical Finnish program shows results, “Politico” 2019, <https://www.politico.eu/article/to-help-the-homeless-helsinki-finland-close-a-shelter/>, dostęp: 30.03.2020.
- Baptista, I., Marlier E., Fighting Homelessness and Housing Exclusion in Europe. A Study of National Policies. European Social Policy Network (ESPN), 2019, <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21629&langId=en>, dostęp: 30.01.2021.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2016/C 202/02).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483).
- Michał Guć: Deinstytucjonalizacja jest nie tylko rozwiązaniem lepszym, ale też tańszym [wywiad], https://publicystyka.ngo.pl/michal-guc-deinstytucjonalizacja-jest-nie-tylko-rozwiazaniem-lepszym-ale-tez-tanszym-wywiad?nws_important=f8ba1286-ff09-43e4-b73d-310000615e9f&utm_source=nws_important&utm_medium=email&utm_campaign=20.01.2022, dostęp: 20.01.2022.
- Pomorskie Forum na rzecz Wychodzenia z Bezdomności, <http://www.pfwb.com.pl/kim-jestesmy/czym-jest-forum/>, dostęp: 20.01.2022.
- Rocznik Statystyczny Województw 2019 - Główny Urząd Statystyczny, red. D. Rozkrut, Warszawa 2020.
- Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2018 r. w sprawie minimalnych standardów noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych, schronisk dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi i ogrzewalni (Dz. U. poz. 896).
- Sagan I., Mieszkalnictwo jako narzędzie samorządowej polityki lokalnej, „Opinie i komentarze”, Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Reguńskiego, Warszawa 2021.
- Schneider O., RMG. Gdańsk przyjął Kartę Praw Osób Bezdomnych. Jako pierwsze miasto w Polsce, <https://www.gdansk.pl/wiadomosci/gdansk-przyjal-karte-praw-osob-bezdomnych-jako-pierwsze-miasto-w-polsce,a,165507>, dostęp 15.01.2022.
- Sidor M., Abdelhafez D., Administrative Sciences, NGO–Public Administration Relationships in Tackling the Homelessness Problem in the Czech Republic and Poland (mdpi.com) "Administrative Sciences", March 2021, Vol. 11, Issue 1.
- Sprawozdanie z realizacji działań na rzecz ludzi bezdomnych w województwach oraz wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych (8/9 luty 2017). Materiały informacyjne, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2017.
- Tyszkiewicz W., Mieszkania socjalne i nie tylko, <https://tyszkiewiczwadim.pl/mieszkania-socjalne-i-nie-tylko/>, dostęp: 30.01.2022.
- Uchwała nr XX/532/20 Rady Miasta Gdańska z dnia 27 lutego 2020 r. w sprawie przyjęcia na terenie miasta Gdańska Karty Praw Osób Bezdomnych.
- Ustawa z 21.06.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2020 r. poz. 611, z 2021 r. poz. 11, 1243).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2021 r. poz. 2268, 2270, z 2022 r. poz. 1, 66).

- Wadim Tyszkiewicz: Darowane przez miasto mieszkania zamienili w chlew. Czy dalej pomagać takim ludziom? (opublikowane 1 kwietnia 2015 r.), <https://gazetalubuska.pl/wadim-tyszkiewicz-darowane-przez-miasto-mieszkania-zamienili-w-chlew-czy-dalej-pomagac-takim-ludziom-zdjecia/ar/7486935>, dostęp: 30.01.2022.
- Warszawska Karta Praw Osób Doświadczających Bezdomności, <https://warszawa19115.pl/-/warszawska-karta-praw-osob-doswiadczajacych-bezdomnosc>, dostęp 15.01.2022.
- Wyniki Ogólnopolskiego badania liczby osób bezdomnych - Edycja 2019, <https://www.gov.pl/web/rodzina/wyniki-ogolnopolskiego-badania-liczby-osob-bezdomnych-edycja-2019>, dostęp 30.01.2022.
- Wywiad 1 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem organizacji pozarządowej działającej na rzecz osób bezdomnych w Polsce NGO, 18 czerwca 2019 r.
- Wywiad 1 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem Urzędu Miasta w Warszawie, 12 września 2019 r.
- Wywiad 2 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem organizacji pozarządowej działającej na rzecz osób bezdomnych w Polsce NGO, 27 marca 2019 r.
- Wywiad 2 przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem Urzędu Miasta w Warszawie, 12 września 2019 r.
- Wywiad przeprowadzony przez M. Sidor z przedstawicielem w Ministerstwie Rodziny, Pracy i Spraw Socjalnych w Polsce MRPiPS, 12 września 2019 r.

O AUTORZE

dr Monika Sidor – politolog i socjolog, zatrudniona na stanowisku adiunkta w Katedrze Administracji Publicznej na Wydziale Politologii i Dziennikarstwa Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Swoje zainteresowania badawcze koncentruje wokół samorządu terytorialnego i partycypacji społecznej na poziomie lokalnym. Autorka kilkunastu publikacji o tematyce samorządowej.

Opinie wyrażone w powyższym tekście mają charakter autorski i nie należy ich traktować jako stanowiska Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego.

.....

Warszawa, lipiec 2022

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego
ul. Żurawia 43, 00-680 Warszawa
www.frdl.org.pl